داب و نەریتی ژینی ئاژەڵداری و کشتوکاڵ لە دەشتی گەرمیان دا

نووسینی: محمد حمە صالح توفیق

ناوچەی گەرمیانی کوردستان داب و نەریتێکی ئاژەڵداریو کشتوکاڵی تایبەتی تێدا باوە، کە لە زۆر ڕووەوە لەگەڵ ناوچەکانی دیکەی کوردەواریدا لێک دەچن و بەتایبەتی ناوچە دەشت نشینەکانی وەکو شارەزوورو دەشتی هەولێر، لەم ناوچەیەدا کەلەپوورێکی کوردانەی ڕەسەن لە نێو خەڵکدا چەسپیوە لە ئەنجامی چەندان ساڵ ساڵی ڕەنج و تەقەلای بێووچانی دانیشتوانی. لە بواری گۆرانیی میللیو پەندی پێشینان و حەکایەتی جۆراو جۆرو ڕێو ڕەسمی شین و شاییو پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی دیکەدا بە خەروار گەوهەری نایابی کەلەپووری نەتەوایەتی لێوەدەس دێنی.

ئەوەی کە لێرەدا من مەبەستمە تیشکی بهاومەسەر، نەریتی ئاژەڵ بەخێوکردنە بە هەموو کەڵێن و قوژبنێکیەوە لە ڕێو ڕەسمی شوان ڕاگرتن و مەڕومالات لە بێرگە دان و مەشکەو مەڵان و هەموو پێوەندییەکی کۆمەڵایەتی بە ئاژەڵدارییەوە. هەروەهاش لە داب و دەستووری کشتوکاڵ کردن بەتایبەتی گەنم و جۆ کە دەشتی گەرمیان پێی بەناوبانگە دەکۆڵمەوە، هەر لە جووتیارو وەرزێر [سەپان] ڕاگرتنەوە، تا کۆتایی کێشەو گێرەو خەلەو خەرمان هێنانە ناو و ئەو کەرەسەو تفاقانەی تێیدا بە کاردەهاتن، ئەوانەی کە لە دێر زەمانەوە لە برەودا بوون تا ئەم سەردەمەی، کە ڕەوتی شارستانێتی دەیان پێچێتەوەو، لە بڕی ئەوانە ئامێری

کشتوکاڵی نوێ لە چەشنی تراکتۆرو کەمباین (مەکینەی درەو) جێگەیان دەگرێتەوە.

ئەمەی من لێرەدا تۆماری دەکەم ئەزموونی چەند ساڵەی ژیانی خۆم بووە لە دەشتی گەرمیانداو بۆ زۆر شتی ووردیش چەندان پرسیارم لە فرە ژن و پیاوی بەساڵدا چووی ئەو ناوە کردووەو تا لەتوانامدا بووە هەوڵم داوە کارەکەم وورد بێت.

أ ـ ئاژەڵداری: ـ زۆربەی خەڵک لێرە خاوەنی ئاژەڵ و پاتاڵ بوون و، لە زۆر شوێنیشدا مەڕو ماڵات و گاو گۆتاڵ پلەی یەکەمیان بووە لە سەرچاوەی داهات و بژێویداو، لە پاش ئەم ئەو ساکشتوکاڵ هاتووە. تا ئەم دواییەش خێڵە کۆچەرییەکانی جاف تا نیشتەجێ بوون هەر تەنیا خەریکی ئاژەڵداری بوون و بۆ ئەم مەبەستەش گشت ساڵێک لە بەهاردا بەرەو کوێستان دەچوون و لە پایزدا بەرەو خوار دەبوونەوە بۆ گەرمیان. ئێمە لێرەدا هەر لەسەر گوندنشینەکان دەدوێین و مەسەلەی کۆچی گەرمیان و کوێستانی هۆزی جافی ئەو سەردەمە باسی تایبەتی خۆی دەوێت. لە گەرمیاندا ساڵانی گرانی و قات و قڕی لێ دەرکەین دەبینین مەڕو ماڵات بەخێوکردن پیشەی هەموو ماڵێک بووەو هەمیشە هەژاریو دەوڵەمەندیی خەڵک بەوە ژمێردراوە، کە چەند سەر مەڕو بزن و مانگای بووە، لەسەردەمی زووتریشدا ڕەوە ئەسپ و مایینیش بەشێکی هەرە گرنگی سامانی دەوڵەمەندان بووە.

● شوان و شەرتی شوانی: ـ لە ئاواییەکدا هەر کەسێک کوێک و دەوڵەمەند بوایەو ڕانەمەڕو بزنی ببوایە ئەوەیان کوڕی خۆی دەناردەکن ڕانەمەڕەکە یان شوانی بۆ ڕادەگرت. شەرت یان کرێی شوانیی زوو بە حیسابی شەش مانگە بوو. خاوەن ڕان بۆ هەر سەد سەر مەڕو بزن لە ماوەی شەرتە شوانییەکەدا شەش گیسکی دەدا بە شوان، بەڵام ئەگەر ژمارەی ڕان لەوە زیاتر، یان کەمتر بوایە ئەوە کرێکەش بەو پێیە زۆر یان کەم دەبووەوە. شیاوی باسە کە تەنیا شەرتە شوانیی شەش مانگی زستان و بەهار بە گیسک بوو و، شەرتی هاوین و پایز بە پارە بوو کە وەختی خۆی 3 ـ 5 دینار بوو بۆ هەر سەد سەرێك بەڵام لەمەو دوا تا هات گرانتر بوو. وەکو لە پێشەوە ووتمان هەموو کەس خاوەنی مەڕو ماڵاتی زۆر نەبوو، لە دێیەکدا هەر سێ و چوار کەس وا دەوڵەمەند بوون و ماڵەکانی تر بیست و سی و چل سەر مەڕو بزنی دەبوو، هی واش بوو هەر هیچی نەبوو. بۆ ئەم ژمارەیەش شوان نەدەگیرا، لەبەر ئەوە دەکرایە لای شوانی ئەو ماڵانەی کە ڕان و مێگەلی زۆریان هەبوو، ئەمانەش پێیان دەوترا ماڵەچەو بە پێی سەری ئاژەڵەکانیان کرێیان دەدا، ئەم کرێیە کاتی خۆی دە فلس بوو پاشان بوو بە بیست و پەنجاو ئێستاش لەوە زیاترە. کرێی ماڵەچەکان دەدرا بە خاوەن ڕانەکە ئەگەر لە شەرتدا گیسکی بڕیار دابایە بۆ شوان. بەڵام ئەگەر پارەی بدایە ئەوە بەپێی داب و ڕەسمی باو ماڵەچەکان کرێکەیان دەدا بە شوانەکە خۆی. جا ئەگەر شوانی ماڵەکە سەڵت بوایە ئەوا لەسەر خاوەن ماڵ دەبوو، ئەگەر خاوەن ژن و ماڵیش بوایە ئەوا لە جیاتی نانانە باراشێ دوان گەنم و جۆی دەدرایە چونکە شوانەکە لەم حاڵەتەدا لە ماڵی خۆی دەبوو، هەروەها شەکرو چاو ڕۆنیشی دەدرایە کە بەزۆری شەش کەللە شەکرو دوو هۆقە چاو دوو هۆقە ڕۆن بوو، [هۆقەی گەرمیان هۆقەی ئەستەموڵ بوو کە دەیکردە کیلۆو چارەکێك]، هەروەها یارمەتیو دەستگرۆیی دیکەش دەکرا. بە پێی شەرتەکەش خاوەن ڕان کراس و دەرپێیەکی خام و جامانەیەکی بۆ دەکری. بەڵام کلاش چەندی بدرایە لەو شەش مانگەدا ئەوە هەر دەبوو خاوەن ڕان بیکڕێ. هەروەها فەرەنجیو کوڵەباڵ و کەچە (کەرەك) وکڵاو بۆرە ئەوانە هەموو خاوەن ڕان دابینی دەکردن.

1 ـ کلاش: ـ ئەوسا جووتێ لاستیکی ئەستوور بوو و کشتەکی دەزوویان بە بزمار یان بە دوورین بە سەر

لێوارەکەیدا دەچەسپاندو لەسەر ئەوەوە بە پەرگە کڵاش دەچنرا [پەرگە بەنێکە لە خوری دەریسرێ] پاشان لە لای وەستای پینەچی بە چەرم دەورەی دەگیرا تاوەکو بۆ ماوەیەکی زۆرتر بەرگە بگرێ.

2 ـ فەرەنجی: ـ جۆرە بەرگێکی شوانە تا سەر ئەژنۆ دێت و هەلاج لە بەرگن[1] دروستی دەکات.

3 ـ کوڵەباڵ: ـ دیسان لە بەرگن دروست دەکرێ و ئەمیش بابەتی فەرەنجییە، بەڵام تا پشتێنە دێت و زیاتر لە بەردا چەسپ دەبێ قۆڵی نییەو لەسەر هەردوو شانیەوە دوو گوێچکەی قوتی بۆ دەکەن ئەمیش هەر هەلاج دەیکات.

4 ـ کەچە، یان کەرەك: ـ ئەمیشیان بابەتی فەرەنجییە بەڵام ئاودامانەو قۆڵی نییەو زیاتر شوان بۆ شەوانی سەرماو بارانی شەوەکەژ[2] بەکاری دێنێ، ئەو دەمە لەسەر کوڵەباڵ و فەرەنجییەوە لە بەری دەکات. زۆر گەرم و گورەو هیچ سەرماو بارانێ کاری تێ ناکات. ئەمیش هەر لە بەرگنەو هەلاج دروستی دەکات.

5 ـ کڵاوبۆرە: ـ

———— کڵاوێکی سێ سووچە شوان لە کاتی باراندا دەیدا بە سەریداو تا ناوشانی دەگرێتەوە. ئەمیش هەر لە بەرگن دروست دەکرێ لە لایەن هەلاجەوە.

شوانی لە کوردەواریدا پیشەیەکی زۆر بەرێزو پیرۆز بووەو هەمیشە بە چاوی بەرز تەماشای دەکراو زۆر جار کچی خاوەن ڕان دڵی خۆی دەدا بە شوانەکەیان وئەوینێکی پاك دەهاتە کایەوە، بەڵام داخەکەم لە کاتی خوازبێنی کردندا کێشەی چینایەتی خۆی بە زەقی دەنواندو زۆر بەدەگمەن هەڵدەکەوت کە کچەی بدرێتێ مەگەر شوانە تەواو خۆی بگرتایەو دەوڵەمەند ببوایە.

شوانی ڕەسەن و دڵسۆز هەمیشە شانازی بەوەوە دەکات کە ڕانەکەی بە چاکی دەڵەوەڕێنی و زۆر بە باشی مەڕوماڵاتی خۆی دەناسێتەوە. ئاژەڵەکەش هەر بە پێی خۆشەویستی ئەو ئالوودەی دەبن، فرە جاریش شوان شمشاڵ ژەنێکی کارامە دەبێ و هەر بە ئاوازی دڵتەزێن و جۆراو جۆری شمشاڵەکەی ڕان هێمن دەکاتەوەو لە مێرگ و پاوەندا دەیلەوەڕێنی و بە جۆرە ئاوازێکی دیکەش خڕی دەکاتەوەو نایەڵێ لە خۆی دوور بکەونەوەو بڵاوەی لێ بکەن و گورگ و دەعبا زەپەریان پێ ببەن.

● **ناسینەوەی مەڕوماڵات لە کوردەواریدا: ـ**

شوان و خاوەن مەڕوماڵات مەڕو بزن بە ڕەنگ و ڕواڵەتی دەم و چاوو گوێچکە دەناسنەوەو بە سەریان دەگرنەوە، هی وا هەیە ئاژەڵی خۆی لەناو هەزار سەردا دەناسێتەوە. بۆ مەڕ ئەم شێوەو سیفەتانە دەبنە نیشانەی ناسینەوە.

1 ـ مەڕی تەو: ـ لەسەر سینگەوە بەرەو دەم وچاوو گوێ بۆرێکی سوورباوە یان قاوەییە.

2 ـ مەڕی چار: ـ دەم و چاوو گوێی مەیلەو سپییەکی کاڵە. کونەلووت و دەم ولێوی سوورباوە. چاوی ڕەشە.

3 ـ مەڕی پەر: ـ گوێچکەو دەم وچاوو ملی ڕەشە.

4 ـ مەڕی جافی: ـ پان وپۆرو تیسك شۆڕە، هەروەها دووگ و کلێنچکەشی[3] شۆڕە.

5 ـ مەڕی زراری: ـ دووگی پان و خڕە، کلێنچکەی کورتە، لەشی توندوپڕە. [بێگومان لەم دوو جۆرەشدا تەوو پەرو چاریش هەیە].

6 ـ مەڕی ڕەش: ـ خورییەکەی ڕەشە.

7 ـ مەڕی سوورکەوە: ـ گوێ و دەم وچاوی شینباوە، بن گوێ و لای دەم و لای چاوی سوورباوە.

8 ـ مەڕی بۆر: ـ خورییەکەی بۆرو قاوەیی باوە.

هەروەها مەڕی گوێ کورت [کەری]و گوێ لوول و گوێ پانیش زۆر جار بە شێوەی گوێیاندا دەناسرێنەوە.

ناونیشانەکانی بزنیش ئەم جۆرانەن:

1 ـ بزنی ڕەش: ـ هەموو گیانی ڕەشە.
2 ـ بزنی هوول: ـ گوێی پانە. هەروەها گوێچکەو دەم وچاوی سووورباو یان قاوەییەکی تۆخە.
3 ـ بزنی هەمس: ـ گوێچکەو دەم وچاوی تا دەوری شان وملی سووورباوێکی کاڵە.
4 ـ بزنی پۆش: ـ گوێچکەو دەم وچاوی بۆزە.
5 ـ بزنی مارۆ: ـ ناوچەوانی سپی یە.
6 ـ بزنی بەل: ـ گوێی کورت و لوولە. بە پێی شێوەی گوێیدا دەوترێ بزنی [بەلەمارۆ، بەلەهوول، بەلەپۆش، بەلەڕەش و گوێپان].
7 ـ بزنی کۆل: ـ ئەو بزنانەن کە شاخیان کورت و بچووکە، یان بێشاخن.

● **ناوی مەڕو بزن لە کوردەواریدا بە پێی تەمەن: ـ**

أ ـ مەڕ: ـ

1 ـ بەرخ: ـ لەو کاتەوە لەدایك دەبێ تا ساڵێکی بە سەردا تێپەر دەبێ هەر پێی دەڵێن بەرخ.
2 ـ کاوڕ: ـ لە تەمەنی دوو ساڵییەوە تا پێ دەنێتە سێ ساڵی پێی دەڵێن کاوڕ. [کاوڕەنێرو کاوڕەمێ].
3 ـ شەك: ـ کاوڕ کە پێی نایە تەمەنی سێ ساڵی پێی دەڵێن شەك. بەزۆری مێیەکان لەم تەمەنەدا بەران دەگرن و، شەك کە بەرخێکی هێنا، پێی دەڵێن شەك مەڕ. شەکەنێریش خاوەنی یان دەیفرۆشێ یان هەڵیدەگرێ بۆ بەران.
4 ـ مەڕ: ـ شەك کە پێی نایە چوار ساڵ پێی دەڵێن مەڕ.
5 ـ بەران: ـ شەکەنێر کە پێی نایە چوار ساڵ دەبێ بە شەك بەران لەوەوپاشیش دەبێ بە بەرانی کامڵ.

ب ـ بزن: ـ

1 ـ کار: ـ لەو کاتەوە لەدایك دەبێ تا تەمەنی ساڵێك هەر پێی دەڵێن کار.
2 ـ گیسك: ـ کار کە پێی نایە دووەم ساڵ بۆ ماوەی ساڵێك پێی دەڵێن گیسك.
3 ـ چتێر: ـ گیسك کە پێی نایە سێیەم ساڵ تا ماوەی ساڵێك پێی دەڵێن چتێر. چتێرە مێ لەم تەمەنەدا تەگە دەگرێ و دەزێ ئەوکاتە پێی دەڵێن چتێربزن.
4 ـ بزن: ـ چتێر کە پێی نایە چوارەم ساڵ پێ دەڵێن بزن.
5 ـ سابرێن: ـ چتێرەنێر کە پێ نایە چوارەم ساڵ دەبێ بە خرت، لەوەوپاشیش دەبێ بە سابرێن.

● **تەگەو بەران گرتنی بزن و مەڕ: ـ**

هاوین لەپاش دوورینەوەی گەنم و جۆو کێشەکردنی گەلەباوەش و شاراکان و کاتێ کە جارو پەرێز[4] چۆڵ دەبن، مەڕومالاتی تێدەکرێ و پاش ماوەیەك بە تەواوی تێر لە گوڵەگەنم و گوڵەجۆی بەجێماو دەخۆن، ئەوجا گۆشتێکی باش دەگرن و دەماخ پەیدادەکەن و فرەی پێناچێ مەڕ دێتە بەران و بزنیش دێتە تەگە، خاوەن مەڕ وای پێ خۆشە مەڕەکانی زوو بەران بگرن، چونکە لەوسەر [پاش پێنج مانگ لەدایك دەبن] بەرخەکانی هەراش دەبن و زوو لە خەم دەردەچن. بەڵام بۆ بزن حەز دەکات درەنگ تەگە بگرن [بۆ ئەم مەبەستەش سابرێنیان لێ قەدەغە دەکات و نایکات بەناو ڕاندا تا ماوەیەك لە پایز دەڕوات] تاوەکو لەوسەر دەمەوبەهار بزێن، بۆ ئەوەی لە کاتی زایینەدا نەکەونە بەر سەرماو سۆڵەی زستان چونکە بزن بە سەرما حیزەڵەیەو زوو بە لادا دێت. بەگشتی خاوەن ڕان حەز دەکان مانگێ هاوینی بمێنێ مەڕی بێنە بەران بەڵام مانگێ پایزی بچێ ئەوسا بزنەکانی بێنە تەگە.

● **وەرزی زستان و زاوزێ کردنی مەڕومالات: ـ**

خاوەن مەڕومالات هەر لە پایزەوە پاش خەلەوخەرمان کۆکردنەوە کاودانی تەواو دەخات بۆ ئاژەڵ و پاتاڵی، ئالف و برێش ئامادە دەکات، کەل و کۆمی و تەپین و داڕووخانی گەورو پشتیر چاك دەکاتەوە، کۆزی کارو بەرخی ساواش

هەر لەوکاتەوە ئامادە دەکاو کەیبانوی ماڵ خڕنووك و[5] کەوڵەی بۆ دێنێ تێیدا ڕادەخات. ساڵی وا دێتە پێشەوە کە زستانەکەی هێجگار سەخت دەبێو زۆربەی ڕۆژانی باران و زوقم و زەلالەت دەبێ. ئەو دەمە خاوەن ئاژەڵ خەم دایدەگرێو بە هەموو شێوەیەك پەلەقاژە دەکات هەرچی کاو جۆی هەیە بیکات بە قورگی ماڵاتەکەیداو لە وەیشوومەی زستان ڕزگاری بکات. بۆیە بە جیا کاو جۆ بۆ مەڕو بزنی ئاوسی دادەکات و گیسك و کاوڕو مەڕو بزنی قسریان لێ جیادەکاتەوە.

هەروەها مەڕو بزنی زاویش بە جیا خزمەت دەکات. جاری وا هەیە زستان ئەوەندە ساردە زۆربەی ماڵات مردار دەبنەوە. بەڵام کە زستان ئاسایی بوو خاوەن ماڵات ئەم دەردیسەریو زیانەی تووش نابێو هەر لە سەرەتای زستانەوە مەڕی دەست دەکات بە زان و نزیکی بەهاریش بزنەکانی بەرەکەت دەکەن. ساڵی واش ڕێدەکەوێ زستانی گەرمیان دەڵێی بەهارە، ئەوساڵە جەژنی مەڕوماڵات دەبێ، مەڕو شەکی بە دەماخ دیسان بەران دەگرنەوە دوای ئەوەی کە دەزێن، بزنیش ئەگەر لە سەرەتای پایزدا تەگەی گرتبێت و ئەویش وەك مەڕ لە زستاندا بزێت ئەوا هەم تەگە دەگرێتەوەو ئەوجا هەموو لە سەرەتای هاویندا دەزێنەوە، بەمەش دەوترێ دووبارەزا کە بێگومان ئەگەر ساڵ خۆش بێ قازانجێکی گەورەی خاوەن ماڵاتە. هیچ لەوە خۆشتر نییە لای خاوەن ئاژەڵ کە ئێواران دەچێ بە دەم ڕانەکەیەوە دوو دوو و سێ سێ کارو بەرخ وان لە توێی کەچەو فەرەنجی شوانەکەیدا.

ساوە کۆرپە [کارو بەرخ] لە زستاندا دەرناکرێنە دەرەوە، مەگەر هەوا زۆر خۆش بێو خۆرەتاو بێت، بەیانیان پێش ڕان ڕادان و ئێواران کەڕان دێتەوە تێ بەردەدرێن و ئیدی لەوەودوا دەکرێنە کۆزەوە، بۆ ئەوەی لەوەڕی ببن [فێری گیا خواردن ببن] هەندێ گورزە پووش و پەلاشیان لە بنمیچەوە بۆ شۆڕ دەکرێتەوە پاشانیش کە لەوەڕی بوون ئالفیان دەدرێتێ [ئالف = بڕوێشی جۆ]. لە سەرەتای بەهاریشدا، ئەگەر ساڵ خۆش بێ زووتر بەرە بەرە ساوە کۆرپە دەردەکرێنە دەرەوە بۆ نێو قەرسیلی[7] لای ماڵ بۆ ئەوەی ڕابێن بە دەرو دەشت، پاشانیش کە هەراشتر بوون ساوەڵەوانیان دەکرێتە لا کە بەزۆری منداڵێ یان دوانی خاوەن ماڵ دەبن.

● وەرزی بەهارو بێرگە و بێرەوان..
ساوەی زاوماو.. شەوەکەژی ڕان..

سەرەتای بەهار کەش خۆش دەبێو پشتی سەرما دەشکێ، ساوەش بۆ لەوەڕ دەردەکرێو لە ئاوایی دوور دەخرێتەوە، شوانیش هەر کە خۆر دوو سێ ڕم بەرز بووەوە ڕووی ڕان بەرەو ماڵ دەکاتەوەو بەرە بەرە بەدەم لەوەڕەوە دەیئاژوێ. کە بوو بە چێشتەنگاو ئیدی ڕان دەگاتە پێشەوە بۆ بێرگە (بێرە)[9] لەوەپێش دەهێنرایە ماڵەوەو دەکرایە بەهاربەنییەوە.[10] ژنان و کیژانیش بە تیانچەو پاتیلەی[11] مسەوە لەوێ ئامادە دەبوون و دەست وبردیان دەکرد لە مەڕو بزن دۆشینداو هەر یەکە خوشێ دوانیان لێ دەسەندن، چونکە لە سەرەتای بەهاردا شیری زۆر لە ماڵات ناسەنرێ، تاوەکو کارو بەرخە کۆرپەکان تێری پێ بخۆن و خۆیانی پێ بگرن و پشتی پێ پەیداکەن. شایانی باسە لە کوردەواریدا هەرگیز مەنجەڵی ڕەش [بە دووکەڵ ڕەش بووەوە] ناخرێتە ژێر گوانی ئاژەڵ بەڵکو بە جامێکی مسی سپی دەدۆشرێن و کەپڕبوو دەیکەنە مەنجەڵەوە پاش بێرە کردن (دۆشین) خێرا ساوە تێ بەردەدراو دەبوو بە باعەباع و تێرژانێك ئەوسەری نەبێتەوە، یەکێك لەولاوە مەڕو بزنی نەبانی[12] دەگرت و ئەوی دی بەرخێك یان کارێکی بەدەستەوەبوو کە دایکی نەدەدۆزییەوەو بۆی دەگەڕا، ئەوە کوا مەڕە پەڕ، بزنە هووڵ چی لێهات، بیخە بەلەمارۆ کلکت ببرم! ئەوجا پاش دەمێك دایك و ساوا بە یەك شاد

دەبوونەوە تێر شیری دەدایە. پاشان لای نیوەڕۆ کە ڕان دووبارە ڕای‌بدایە، ساوەجیادەکرایەوەو شوانەش سەگە بازوو و بۆرەی دەخستە شوێن خۆیو مێگەلی پێ‌دەپێچایەوە بەرەو مێرگ و لاپاڵەکان. پاشان کە هەوا خۆش دەبوو کەمێك هەراش دەبوون نیوەڕوان لە دایك جیانەدەکرانەوە، بەڵکو لەگەڵ ڕاندا دەبوون تا دەمەو عەسرێکی درەنگ، بەمە دەوترا. **زاومایان سارەما**: ئەم زاومایە زۆرتر لە کاتێکدا دەکرا کە ڕان شەوەکەژ بکرایەتەوە. لە شەوەکەژدا ئێوارە ڕان نەدەهێنرایەوە بۆماڵەوە بەڵکو بۆ شەو بە زاخەو لێژییەکەوە مۆڵ دەدرا، بەم شوێنەیان دەوت پەچە. لە بەهاردا زیاتر ڕان ئەو کاتانە شەوەکەژ دەکرایەوە کە هوڕو باران بوایە تاوەکو ئاژەڵەکە لە حەوشەی ماڵدا قوڕاوی نەبێت و لە لایەکی دیکەشەوە بۆ ئەوەی لەوسەر دەمەوبەیان زوو ڕادرێ.

لە شەوەکەژدا یەك دوو کەسی خاوەن ڕانەکە یان ئەو ماڵەچانەی کە مەڕوماڵاتیان لەبەر شوانەکەدا بوو، شەو لەگەڵ شواندا دەمانەوە.

بەڵام هەر کاتێك کە ڕان شەوەکەژ نەکرایەتەوە ئەوە ئێواران تا دوای بانگی خەوتنان شوان ڕانی نەدەهێنایە ماڵەوە بەڵکو لە قەراخ دەغڵ و شوێنی خۆش لەوەڕدا دەیلەوەڕاند بەمەش دەوترێ. شەواژۆ.

● **مەشکەو مەڵان و.. کونەو کونەڵان**: -

وەختێ پێ دەنرایە نەورۆز گژوگیاو گاگرۆو گوڵاڵە سوورەو بەیبوون دەیاندا بەیەکدا، پیشۆك سەلکی دەکردو کنگر زۆر دەبوووو کەنیشکەلی ئاوایی بۆ دادەکشاو هەر ئەوەندە بڵێی یەك و دوو چارۆکەیان لێ پردەکردو بەدەم تریق و هووڕی پێکەنین و گۆرانییەوە دەیانهێنایەوە.

قارچك و دۆمەڵانیش لەملاو لەولا پەیدادەبوون. منداڵە ووردکەی شوێن کارو بەرخەل بە خۆیان و بێڵەکانی دەستیانەوە سەریان بە زەوییەوە هەڵدەکەنرا. دۆزە دۆزە خەریکی پیشۆك و کنگر هەڵکەندن و ئەی ماشەڵڵا لەم دۆمەڵانە دەبوون، ساوەکانیان ئامێتە دەبوون و سەریان دەنا دەغڵی خەڵکەوەو، ئەمان هەر لە قریوە قریوەو بەزم و شادی خۆیاندا بوون.. تالەپڕ دەنگێکی دوور لە ئاواییەوە دەهات و ڕایدەچڵەکاندن: هۆ منال.. هۆمنال بەچەوازی بگرن، ئەوە چی دەکەن بۆ ئاگاتان لە ساوەکانتان نییە.

ساوە لەم کاتەدا هەراشن وتەواوتێر گیا دەبن وبۆ ماوەیەکی کەم بەردەدرێنە دایك. مەڕوماڵاتیش دووتاق دەدۆشرێن، لەبەر ئەوە شوان چێشتەنگاووعەسر گەلە دەهێنێتەوە بێرگە. دەستەی کیژانی بێرەوانیش بە تیانچەوپاتیلەی دەستیانەوە دەچنە بێرگە وبۆنی سمڵ و مێخەکیان ڕۆژە ڕێیەك دەڕواوپیاو کاس دەکات. لەم کاتەدا کەمێك شیر دەهێڵنەوە بۆساوەکان لە گوانی ماڵاتەکەدا، ئیدی هەمووی دەدۆشن.

پاشان شیرەکە لە ماڵدا دەکرا بە شیرپاڵێوداو[13] لە مەنجەڵی گەورەدا دەنرایە سەر ئاگرو کوڵێك دوانی دەداوئەوجا دادەگیراو لە قوژبنی ژوورەکەدا دادەنراو، پێش ئەوەی بە تەواوی سارد ببوایەتەوە لە کاتێکدا هەندێ تینی گەرمی تێدا دەما هەوێن دەکرا، هەوێن بریتی‌بوولە هەندێ ماست یان دۆی ڕۆژی پێشوو، ئەوسا بە چاکی دادەپۆشرا تا بەیانی ڕۆژی ئاییندە.

بەیانی زوو لە پێش خۆر کەوتندا کەیبانو سێهای دەچەسپاندو مەشکەی لێ‌دەخستەدارو دەستی دەکرد بە ژەندنی. کەیبانۆ ئاوی ساردی زۆر پێویستە بۆ مەشکەژەندن، لەبەر ئەوە ئەگەر ئاوی کانیو کارێز سارد نەبوایە، ئەوا ڕۆژێ لەوەپێش کونەیەکی پڕ دەکرد لە ئاوو بەسەر کونەڵانەوە دایدەنا، بۆ بەیانی ئاوی پیرە کونە دەبوو بە تەرزە. ئەگەر ئاوەکە سارد نەبوایە بەرەمەشکە کەرەیێکی باش وەهەم نەدەهات.

کەیبانۆ هەموو ڕۆژی پاش مەشکە ژەندن کەرێکەی دەخستە کەرێدانیکەوەو[14] هەندێ خوێی پێوە دەکردو ئەوجا دەیبردە کونەڵانەکەو لە پاڵ کونەیەکدا دایدەنا بۆ فێنکی [ئەمە زۆرتر لەو کاتانەدا بوو کە بەلای هاوینەوە

دەچوورین].

ئەوسا کەیبانۆ هەفتەیەك یان دوو هەفتە جارێك لە ڕۆژی هەینی‌دا کەرێی کەرێدانەکەی دەکردە مەنجەڵێکەوەو بەسەر ئاگـری دەخـست، کاتێ کە دەتـوایـەوە کەف و خەوشی کەرێکە سەر دەکەوت، ئەمیش دایدەگرت و نمێ ئاوی لە کەفەکە دەکرد تا بە تەواوی لە ڕۆنەکە جیا ببێتەوە، ئەمجار بە کەوچکی دارین کەفەکەی دەکردە قاپێکەوەو ڕۆنەکەش بە هیـزەوە، ئەو نمـە ئاوەش کە دەکـرا بە کەفـەکـەوە بن مەنجەڵەکە دەکەوت و بەمە دەوترا سەردوو بن دۆ:

کەفەکە دەکردەوەو بەمە دەوترا سەرردوو بن دۆ:

کەیبـانـۆ بە پێی کەم و زۆریی شیـرەکـەی مەشکـەی بچووك و گەورە بەکار دێنێ. مەشکە لە کوردەواریدا بە پێی بەکارهێنان ناو دەنرێ.

● **مەشکەو جۆرەکانی: -**

(1) ئەو مەشکـانـەی لە پێستی کارو بەرخی هەراش و گیسك و کاوڕ دروست دەکرێن بە زۆری بچووکن و پێیان دەوترێت مەشکۆڵە. ئەمەش زۆرتر بۆ ئەوە بەکار دەهێنرێ کە دۆی تێدا ببرێ بۆ سەر پەرێزو خەرمان و بۆ ڕەنجبەرو دەشتەوانەکان.

(2) مەشکـەی مەڕەوەس و بزنـەوەس و گوێـرەوەس: - ئەو مەشکـانـەن، کە لە پێستی مەڕو بزن و گوێـرەکـە دروست دەکرێن. ئەمانەش بۆ ژەندنی شیری مام ناوەندی بەکاردێن.

(3) مەشکەی بەرانەوەس و گاوەس: لەپێستی بەران و گاو مانگـا دروست دەکـرێن و بۆ ژەنـدنی (کێزانی) شیری زۆر بەکـاردێن. ئەم مەشکـانـەش بەتـایبـەتی گاوەس بە هێـزو بازووی دوو ژن نەبێ ناژەنرێ.

● **هیزە: -**

تەنـیـا لە پێـستی ئاژەڵی سپی دروست دەکـرێت وەك [بـەرخ و کاوڕو شەك و مەڕو بەران] هیـزە بۆ هەڵگـرتن و پاراستنی ڕۆنی خۆماڵی بەکاردێت و بۆ پارێزگاری هیزەڕۆن لە مشـك و سیسـرك و مێروو لە کوردەواریـدا عەمـار یان سنـووقێکی قوڕینی کەنـوو ئاسـایی بۆ دروست دەکـەن، ئەمەش پێی دەوترێ هیزەدان.

● **کونە: -**

[کـونـدە] ئەمیش چەشنی مەشکـەیە بەڵام تەنیا هەر لە پێستی ئاژەڵی ڕەش دروست دەکـرێ وەك کارو گیسـك و چێرو بزن. کونە تەنیا بۆ ئاو تێدا پاراستن و ئاو سارد کردن بەکاردێت و بە هیچ جۆرێك دۆی تێ‌نا کرێت.

● **کونەڵان: -**

دوو دیواری قوڕینی تەریبن پێش ئەوەی دیوارەکان تەواو بکرێن لە ناوەڕاستـدا [لـە پشتێنـە بەرەو ژوور] بەینەکەیان دارەڕایـەکی چاك دەکـرێ. پاشـان بەرز دەکـرێتەوەو ئەوجا سێ‌و چوار کۆڵـەکـەداری دەخـرێتـە سەرو بەلـەگە و پێ و پووشێکی تەواوی پێدا دەدرێ بۆ ئەوەی سێبەرێکی خەست دروست بکات و دووسێ بەردی زلیشی دەخرێتە سەر تاوەکو ڕەشەبا نەیبات.

ناوەڕاستـەکـەشی سوڕنـاتکی[15] دەخرێتە سەر ئیدی لەوەودوا کونـەی پڕ لە ئاوو مەشـکـەی پڕ لە دۆی دەخـرێتـەسـەرو پاشـان بە چیخێـك دادەپۆشرێ. کونەڵان دەبێ هەمیشە ڕووی لە شەماڵ بێ بۆ فێنکی.

● **چۆنێـتـی دروست کردنی کونـەو مەشکـەو هیـزە لە کوردەواریدا: -**

1 - کونە: - یەکەمجار پێستەکە بەم جۆرە خۆشە دەکرێ: تووکـەکـەی دەڕنیتـەوەو خوێی پێوە دەکەیت و شەوو ڕۆژێك دایدەنێی. پاشان خوێ‌و ئاردی جۆی پێوە دەکەیت و سێ ڕۆژ لێ‌دەگـەڕێی. ئەوجـا دەری دەکـەی‌و تێـڵایـەکی بۆ دادەکوتی‌و پێستـەکـەی دەدەی بە سەرداو پاك پاك بە چەقـۆ

دایدەتاشی. ئەمجارەش هەمان کاری ئاردو خوێ پێوە کردن و دوای سێ ڕۆژ داتاشین دووبارە دەکرێتەوە. بۆ سەری سێیەم جار هەندێ دۆی بۆ گەرم دەکەیت و دایدەنێی تا بن دەنێتەوە ئەوسا خەستی بنەکەی لەگەڵ ئاردی جۆو خوێدا تێکەڵ دەکەیو پێستەکەی بە چاکی تێدا ئەم دیوو ئەودیو دەکەیو دەیخەیتە گونیەیەك و تا سێ ڕۆژ دەیکەی بە داردا.

لە پاش ئەو ماوەیە بە چەقۆ دایدەتاشیتەوە. هەمان کار جارێکی دیکەش دووبارە دەکرێتەوە. دوای ئەمانە هەمووی دێیت جەوتی کوتراوی بۆ دەکوڵێنیو دەیکەیتەناو پێستەکەوە. ئەم کاری خۆشە کردنی پێستەیە پێی دەوترێ خۆردەدان: پاش جەوت تێکردن پێستەکە دەنێتە نێو خوڵەمێش (خوڵەکەوە)و باوەشێ لق و گەڵای تەرووی تەڕیشی لە سەرو ژێردا ڕادەخەیو، وازی لێدێنی بۆ ماوەی شەش هەفتە. بەڵام بە مەرجێ دەبێ هەردوو هەفتە جارێ جەوتەکەی بگۆڕیت و جەوتاوی نوێی تێبکەیو، لەو ماوەیەشدا هەر دوو سێ ڕۆژ جارێ پێستەکە ئەم دیوو ئەودیو دەکرێو ئاوی تێدەکرێو پتر خوڵەمێشی پێوە دەکرێ. لە پاش شەش هەفتەکە کونەکە دەردێنیو ئەو جەوتەی کە سێ جار تێت کردبوو وشك دەکەیتەوەو ئەوجا بە چاکی دەیسووتێنی پاشان خوڵەمێشی جەوتە سووتاوەکە لەگەڵ هەندێ ئاودا دەکەیتە کونەکەوەو بۆ ماوەی دوو ڕۆژ لێی دەگەڕێی، ئەمەش بۆ ئەوەیە کە لە ناوەوە کونەکە زەردکاو نەداتەوە لەوەوپاش، شەش هەفتە هێشتنەوەش لە نێو خوڵەمێشدا بۆ ئەوەیە کە ڕووکاری دەرەوەی کونەکە ڕەش ببێت و هەروەها ئەستووریشی دەکا. پاش ئەم هەموو سەرئێشەیە پاك و پوختە دەشۆردرێت و پڕ دەکرێ لە ئاوو دەنرێتەسەر کونەڵانەوە!

2 ـ مەشکە: ـ بە هەمان جۆری کونە پێستەکە خۆشە دەکرێ. بەڵام ئەمیان وەکو کونە ناخرێتە نێو خوڵە مێشەوە، بەڵکو دوای خۆشە کردن یان خۆردەدان جەوتی کوتراوی لە مەنجەڵێکدا بۆ دەکوڵێنیو بە چاکی پێستەکەی تێدا ئەم دیوو ئەودیو دەکەیو بۆ ماوەی سێ ڕۆژ لێی دەگەڕێی.

پاشان دەری دەهێنیو بە چەقۆ دایدەتاشیو ئەمجارەش بۆ سێ ڕۆژی دیکە دەخرێتەوە نێو جەوتاو بەڵام ئەمجارەیان کە دەری دەهێنی دایناتاشی بەڵکو بە تاڵ و جەوتەکەوە هەڵیدەخەی تا کزر دەبێتەوە، ئەوجا پڕ دەکرێ لە جۆ [یان خوڵ] وەهەموو هەنگڵ و قوژ بنەکانی جوان جوان دەئاخنرێتەوەو دوو سێ ڕۆژ لەم بارەدا لێی دەگەڕێی. پاش ئەوەی کە وشك دەبێتەوە جۆکەی لێ بەتاڵ دەکرێو بە ڕاسەری ئاگردانەدا هەڵدەواسرێ بۆ ماوەی یەك دوو مانگ تاوەکو دووکەڵی پێدا بچێ.

بەڵام بۆ مەشکەی گاوەس، بۆ ئەوەی مەشکەیەکی نەرمی لێ دەرچێ لە دوای خۆردەدان هەندێ زاخ لە گەڵ توێکڵەنارو جەوتی کوتراودا تێکەڵ دەکرێو پاش کوڵاندنیان پێستەکەی بۆ ماوەی سێ ڕۆژ تێدەنرێ دوای ئەوە بۆ ماوەی سێ ڕۆژی دیکە دووبارە توێکڵە هەناری کوتراوی [نەکوڵاو]ی پێوە دەکەی. ئەوجا ئیدی جۆی تێ دەکەیو لەوەو پاشیش دەدرێتە دووکەڵ، واتە (دووکەڵ دەدرێ).

3 ـ هێزە: ـ بۆ خۆشەکردنی هێزە هەرچی خوری یان بەرگن هەیە لە پێستەکە دەڕنرێتەوەو لە ڕووی ناوەوە بە داتاشینێکی چاك هەرچی پاشماوەی گۆشت هەیە بە پێستەکەوە ناهێڵرێ، ئەمجارە دەستێ ئاردو خوێی پێوە دەکەیو بۆ ماوەی سێ ڕۆژ وازی لێ دێنی. دوای ئەوە دایدەتاشیو دیسان دەستێکی دیکە ئاردو خوێ [ئاردی جۆ] لەگەڵ دوو جامۆڵکە شیری مەڕدا تێکەڵ دەکەیت و بۆ ماوەی سێ ڕۆژ پێستەکەی دەخەیتە ناو، پاش ئەوە دەری دەهێنیو دایدەتاشیتەوە، بۆ جاری سێیەم هەندێ جۆ [نزیکەی هۆقەیێك] دەکەیتە برێشکە بە شێوەیکی واکە هەندێکیشی لێ بسووتێ. پاشان برێشکە کە بە دەستاڕ دەهاڕی وبەو ئاردە دەوترێ قاوت. دێیت قاوتەکە تێکەڵ بە ماستی مەڕ دەکەیو لە دەفرێکدا پێستەکەی دەنێیتە ناو بۆ ماوەی سێ ڕۆژ. دوای ئەم کارانە دێیت هێزە کۆنێکی بێ

کەڵك بۆ ماوەی دوو رۆژ دەخەیتە نێو مەنجەڵێك ئاوەوە تا بە جوانی نەرم و خاو دەبێتـەوەو ئەوسـا هەڵیـدەفلیقێنی تا بە تەواوی دۆشـاوەکـەی دەداتـەوە، ئەمجار ئەو دۆشاوە لە مەنجـەڵدا دەکوڵێنی تا خەست دەبێتـەوەو ئینجا دەیکەیتە پێستـەی هیزەکـەوە بۆ ماوەی دوو سێ رۆژ هەمـوو رۆژێ فووی تێـدەکـەی‌و دەمی دەبەستی‌و دەیکەی بە داردا تا بە جوانی دۆشاوەکە هەڵدەمژێ. ئەم دۆشاوە کۆنە بۆ ئەوەیە کە رەنگی هیزەکە رەش بێت و ئەگەر وانەبێ هیزەکە سووورباو دەردەچێ کە لە کوردەواریـدا رەنگێکی مەقبـووڵ نییـە بۆ هیـزە. پاش ئەم کارانـە هەنـدێ توو یان خورمـای بۆ دەکـوڵێنی‌و دۆشاوەکـەی دەگری‌و دەیکەیتە هیزەکەوەو فووی تێـدەکـەیت و دەیـدەیتـە هەوا تا بە تەواوی هەڵیـدەمـژێ. لەوەودوا ئیتر هیزەکە ئامادە دەبێ بۆ رۆن تێکردن.

● ئەو ئامرازانەی بۆ مەشکە ژەندن بەکاردەهاتن: -

بێجگـە لە مەشکـە خۆی هەنـدێ کەرەسـەو تفـاقی تەواوکـەری دیکـەش هەن بۆ ئەوەی کاری مەشکـە ژەنـدن ئاسان بکەن، ئەمانەش:

1 - سێپا: - سێ کۆڵەکە داری چاك و ئەستوورە [بە زۆری دار بەرووە] درێـژی هەر دارێـك دوو مەتـر زیـاتـرە، هەر یەکـەیـان لای‌سـەرەوە کونێکی تێـدەکـرێ‌و ئەوجـا پەتێکی ئەستووریـان تێ‌هـەڵـدەکێشـرێ‌و هەر سێ کۆڵەکەکەی بە چاکی پێ شەتـەك دەدەن بە یەکـدا. لە سەر ئەوەشـەوە گوریـسێکی شەش باڵی دوو قەد دەکـرێتـەوەو بە چەنـد ئەڵقـەیـەك ئەو جەمسـەرەی پێ دەبـەسـترێتەوەو هەردوولای گوریسەکەش لەم سەرو ئەوسەرەوە بە جووتە شۆڕ دەبنەوە بۆ راگیرکردنی مەشکەکە.

2 - دەسەخورد (لۆلەپ): - دوو داری ئەستووری بەروون بەزۆری، وەستـا [دارتـاش] بە جوانی تاشیـونی‌و لە هەر یەکەیان لە ناوەراستیدا کونێکی لاکێشەیی کردووە بۆ ئەوەی سەری ناونێرکەکەی پێدابچێت. ئەم سەرو ئەو سەریشیان خرە بۆ ئەوەی دەسـت بە چاکـی بیـگـرێ لە کاتـی مەشکەژەندندا. درێژی دەسەخورد نزیکەی دوو بستەو بە کشتـەکێکی ئەسـتـوور هەر چوار هەنگڵی مەشکـەکـە بە سەری دەسەخوردەکانەوە شەتەك دەدرێن.

3 - ناونێـرك: - دارێکی بەرووە، کەمێـك لە مەچـەکی دەست باریکتـرە درێـژییـەکـەی بە ئەنـدازەی درێـژیی مەشکەکەیە، هەردوو سەری بە پانی داتاشراون بۆ ئەوەی بچنـە کونی دەسـەخـوردەکـانـەوەو، بە شێوەیەك کە بە قەد درێژیی پەنجەیەك لە کونەکانەوە زیادەی لێ دەرچێتە دەرەوە تاوەکـو گوریسـەکـەیان بە شێوەی [ئەڵقە] پێوە ببەسترێت. ناونێـرك لە سەربـاری درێـژیـی مەشکـەکـە لە کونی دەسەخوردەکان گیردەکرێ.

● خزمەت کردنی مەشکەو مەلآن لە کوردەواریدا: -

لە کوردەواریدا ژنێك زۆر دەست رەنگین و بە سەلیقە نەبـوایـە نەیـدەتـوانی ئەرکی پێستـە خۆشـەکردن و مەشکەو مەلآن بەرێوە ببات.

ژنـانی کەم تەرخـەم و تەمـەڵ و تەوەزەل هەردەم پێستـەو مەشکەیان بۆگەن دەبوو پیسترین سەرکۆنە بۆ ژنێك ئەوەبوو تانـووتی دۆگەنیـو یان دۆ ترشـاوی لێ بدرایـە، لەبـەر ئەوە دایکان کیژی خۆیان لە سەر پاك و خاوێن راگرتنی کونەو مەشکـە رادەهێنـا، تا لە ماڵ و مێرددا نەبنـە مایـەی گاڵتـە پێکردن و لێو لێهە لقورچاندن.

مەشکـــە دەبێ هەر سێ‌و چوار رۆژ جارێ پاك بە ئاو بشۆردرێ‌و مانگی جارێکیش لە پاش شوشتن تاڵ و خوێ بکرێتە دەرو ناویەوە. تاڵ بریتییە لە جەوت و توێکڵەناری هاراوە. پاش تاڵ و خوێ کردن دەدرێتە بەر هەتاوو ئەوجا هەر بە تاڵـەکـەوە هەڵـدەگیـرێ تا پێـویستییان پێ دەبێتەوە. شایانی باسە ماڵ دەبێ چەند مەشکەو مەشکۆڵەیەکی بێ‌ تاوەکو بە نۆرە تاڵ و خوێ بکرێن و ئەوانی دیکە بخرێنە جێگەیان.

کونـەش دەبێ ساڵـی جارێـك جەوتـی کوتـراوی بۆ

خوێنری‌و تێی بکرێ‌و بۆ ماوەی دوو هەفتە لە نێو خوڵەمێشدا دەنرێ، پاش ئەوە پاك دەشۆردرێ‌و دووبارە ئاوی تێدەکرێتەوە.

بۆ هیزەش دەبێ ساڵی جارێك بۆ ماوەی سێ چوار ڕۆژ نوشاوی توو، یان خورمای تێکرێ‌و فوو بدرێ‌و لە دوای ئەم بەستنی بکرێ بە داردا [هەڵواسرێ]، پاش ئەوە ئیدی ڕۆنی نوێی تێدەکرێ، چونکە ئەگەر وای لێ نەکرێ ئەوە ڕۆنەکەی لێدەچێ.

● وەرزی هاوین و مەڕو بزن بڕینەوە: -

خوری‌و بەرگن و موویەشێکی هەرە گرنگی داهاتی ئاژەڵدارین. سەرەتای هاوین دەست دەکرێ بە مەڕ بڕینەوەو پاشان بەرخ و بزنیش برینگە دەکرێن. لە کوردەواریدا ئاژەڵ بە ئامێرێك دەبڕرێتەوە پێی دەوترێ هەورێنگ یان چاری کە شێوەی لە مەقەست دەچێ بەڵام ئەم دەمی تیژترو درێژترە. خاوەن مەڕوماڵات لە خورییەکەی بەشی بەڕەو جاجم و قاڵی‌و بەنی پەرگە کڵاش و لە بەرگنەکەی [تووکی بەرخ] بەشی لەبادو فەرەنجی‌و کەچەو کوڵە باڵ و مووی بزنەکانی بەشی هۆڕو هەگبەو گوریس و کەژوو و ڕەشکە جیادەکاتەوەو ئەوانی دیکە دەفرۆشێ. بێگومان خاوەن مەڕوماڵات ئەم شتانەی کە باسم کردن هەموو ساڵێ بە سەر یەکەوە نایانکات بەڵکو هەر ساڵەی هەندێك لەوانە دەدا بە کرد بە پێی پێداویستی ماڵ. خاوەن ئاژەڵ بە بۆنەی برینگەشەوە کارێ یان بەرخێك سەر دەبڕێ.

● ڕەشەووڵاخ بەخێوکردن لە گەرمیاندا: -

لە زۆر شوێنی ناوچەی گەرمیاندا شان بەشانی مەڕوماڵات [مەڕو بزن] گاوگوتاڵیش [مانگا] بەخێو دەکرێ، بەڵام بە قەد مەڕو بزن بایەخی پێ نادرێ. لە گوندێکدا ماڵی ئەو پەڕی هەر شەش حەوت سەر ووڵاخی دەبوو، بێگومان دەوڵەمەندی‌وا بوو لەوە زیاتری هەبوو و خەڵکی هەژاری واش هەبوو هەر هیچی نەبوو. کاتی خۆی بۆ گاگەل لەوەڕاندن گاوان دەگیرا، بەڵام ئەم وەکو شوان نەبوو بە شەرتی شەش مانگ بچێتە لا بەڵکو بە مانگانە بوو و کرێی بە پێی سەر وەردەگرت.

ئێستاش ئەگەر دێیەك گاگەلی تێدا مابێ ئەوە بەدەگمەن گاوانی دەست دەکەوێت، [هەروەها شوانیش]. ناچار دەبێ هەر ماڵەو بە پێی سەری ووڵاخەکان بچێتە لای گاگەلەکە یان کرێکارێکی بۆ بگرێ بۆ ئەو ڕۆژانەی کە نۆرەی دەکەوێ، بەمەش دەوترێ نۆرەگا.

ب - نەریتی کشتوکاڵ کردن لە گەرمیاندا: -

زۆربەی دەشت و سارایینەکانی ناوچەی گەرمیان دێمەکێڵن و کەم شوێنی ئاودێری دەکرێ [ئاوی کاڵە]، هەندێ شوێنی گۆێچەم و کانی‌و ئاوی لێدەرچێ. لەبەر ئەوە زیاتر بایەخ بە چاندنی گەنم و جۆ دراوە بە شێوەیەکی فراوان. ساڵی بارانەساڵ کە بەری کەوتبێ چاکی هێناوەو فرە جاریش کە بێ بارانی دەبوو قات و قڕی دنیای دەتەندەوەو زۆر کەس دەسکورت و کەم دەرامەت دەبوون.

ئەم ناوچەیەش وەکو شوێن و مەڵبەندەکانی دیکەی کوردستان سەردەمێك زۆری کوێرەوەری‌و چەرمەسەری چەشت بە دەستی دەرەبەگەکانەوە. ئەو دەمە کەس خاوەنی زەوی نەبوو ئاغا نەبێ، ئەوەی بەرەجووتێکی هێستر یان گا یان گوێدرێژی بکێڵایەو پاش ڕەنج و تەقەلایەکی بێ‌پایان کە خەڵەوخەرمانی بەرهەم بهێنایە دەبوو بەشێکی باشی ڕەوانەی عەماری ئەوان بکردایە، ئەو حەلەی کە جێز سوور دەکرا خاوەنی نەدەبوو بیباتە ماڵەوە تا جەنابی سەرکار [شەحنە] نەهاتایەو خەملی نەکردایەو، جاری وا بوو حەو قورئانی خاوەنەکەشی دەدا تاوەکو دڵنیابێ کە بە «دزییەوە!» لێی لانەداوە، ئەوجا بەشە موڵکانە [تاپۆ]ی ئاغای پێ جیا

دەكردەوەو بە كەر هۆری خۆیشی دەبوایە بیبردایە بۆ عەماری میر، ئەمە سەرباری نیو وەزنە[16] گەنم و نیویش جۆ بۆ خۆی‌و ئەوجا میوانداریەكی رەزا گرانیشی دەخستە ئەستۆ و خاوەن ماڵ دەبوایە ئەگەر قەرزیشی بكردایە مریشك و قەلەموونی بۆ لێبنایە بێجگە لەوەش كە توورەكە زلەی ئەسپەكەی دەبوو لێواولێو پڕ بكرایە لە جۆ. لەولاشەوە جۆگەو كانیاوەكانی شوێنە ئاویكاڵەكان بە شەرتی «هەقم لە ناڵدارو باڵدار لا نییە»[17] دەدران بە ئیجارەو ئەگەر گوێلێك چەڵتووك یان دەنكە تەماتەیەكیشیان لێ وەبەرهەم نەهاتایە ئەوان هەر پارەی خۆیان وەردەگرت. بە كورتی ئەم باسە زۆری تان و پۆ هەیەو مەبەستی ئێمەش لێرەدا تەنیا باس كردنی داب و نەریتی كۆنی زەوی كێڵان و داس و درەوە بە دەستووری رابوردوو. زۆربەی ئەوكارانەو ئەو ئامێرانەی ئەوسا بەكاردەهێنران ئێستا لە كەڵك كەوتوون و چوونەتە خانەی فۆلكلۆرەوە.

● **جووتیارو كاری تۆوكردن و وەرد برین: -**

مانای جووتیار لێرەدا ئەو كەسەیە كە بە كرێ لە لای فەلاحی زەوی بە دەست ئیشی دەكرد. ساڵانی رابوردوو فەلاح و بەتایبەتی ئەوانەیان كە حاڵیان باش بوو و تارادەیێك دەوڵەمەند بوون بۆ جووت و تۆوكردن جووتیاریان دەگرت. ئەو دەمە باری گرانی هەژاری‌و نەداریی بەردەوام بە كۆڵی خەڵكێكی فرەو فرەوانەوە بوو، بۆیە هەمیشە شوان و گاوان و جووتیارو وەرزێر وەك گەڵای دار زۆر بوون.

شەرتی جووتیاریش وەكو شوان شەش مانگە بوو. لە ناوەراستی پایزدا جووتیار دەگیراو كرێكەی بە پێی جووتی فەلاحەكە دیاری دەكرا، ئەگەر هێستر بوایە ئەوە دەوری پانزە دینار بوو وگوێدرێژ و گاش دە دینار بوو، ئەمە لە ساڵانی چلەكاندا، بەڵام لەمەودوا لە پەنجاكان ولە هەندێ‌شوێندا تا بەشێكی شەستەكانیش ئەم كرێیە بەرز بووەوە بوو بە 30 - 40 دینار بۆ جووتی هێسترو 20 - 30 دینار بۆ جووتی گاو گوێدرێژ. لەمەو پاشیش تراكتۆر هاتە ناوەوەو ئەو داب و دەستوورەی پێچایەوە.

خاوەن ماڵ كە جووتیاری رادەگرت سەرەرای كرێكەی دەرپێیەكی شۆرو كراسێكی خام و جامانەیێك و جووتێ كلاشی بۆ دەكری. شایانی وتنە، كە كلاش تا كۆتایی شەرت هەر لە سەر خاوەن ماڵ بوو. ئەگەر جووتیارەكە سەڵت بوایە ئەوە هەر لەوێ دەبوو، ئەگەریش خاوەن ژن و ماڵ بوایە ئەوە لە ماڵی خۆی دەمایەوەو بە پێی شەرت شەش تەنەكە [وەزنەیە] گەنم و دوو هۆقە رۆن و دووهۆقە چاو شەش كەللە شەكری دەدایە.

ئەگەر خاوەن ماڵەكە دەوڵەمەندو بەرچاو تێر بوایە ئەوە زیاتریشی دەدایەو دەستگرۆیی دیكەشی دەكرد. هەروەها بە پێی شەرتەكەش نیو وەزنە گەنم و نیو وەزنە جۆی دەدایە هەر لە زەوی خۆیدا بیكاتە شكارتە.

ئیدی جووتیار دەستی دەدایە تۆوكردن و زەوی كێڵان تا دەمەوزستان، بەم جۆرەی خوارەوە:

1 - تۆو دان و كێڵانی وەرد لە پێش بارانی پەڵەدا پێی دەوترێ داچاندنی وشكە وەرد ویە دەغڵ یان خەڵەكەشی دەوترێ خەڵەی وشكە وەرد.

2 - تۆو دان و كێڵانی وەرد لە پاش بارانی پەڵە پێی دەوترێ داچاندنی مێ‌وەردو بە خەڵەكەیشی دەوترێ خەڵەی مێ‌وەرد.

3 - ئەگەر بارانی پەڵە باری‌و فەلاح بیەوێ هەندێ پەرێزو جاری خۆی تۆودا، ئەو كاتە جووتیارەكەی هێشێك لە زەوییەكە دەدا، واتە جارێك دەیكێڵێ ئەوسا بۆ ماوەیەك لێی دەوەستێ تا بارانی دیكە دەبارێ‌و دووبارە گژ و گیای تێدادەروێتەوە. بەم هێشە [كێڵانە] دەوترێ خەرتە. پاشان تۆوی دەداو دەیكێڵێتەوەو بەمەش دەوترێ خەرتەو تۆو. ودەغڵەكەشی دەغڵی خەرتەو تۆوی پێ دەڵێن.

4 - جاری وا دەبێ فەلاح ئارەزوو دەكا كە لە زستاندا وسەرەتای چلەدا زەوییەكی جار یان بەیار [بۆرە][18] خەرتەو

ۆو بکات بەمەش دەوترێ تەڕەکاڵ یان دواکاڵ. فەلاح خۆیشی زۆر دڵی بە ئاکامی بەرو بوومی ئەم دەغڵە خۆش بیەو بۆ ئەم کارەشی پشت بە پەندێکی باو دەبەستێ کە دەڵێ «بوو بوو نەبوو کەرەپوو». هەروەها لەسەر ئەم دوا کلیەش پەندێك هەیە دەڵێ: «چلە چ لە هۆڕ چ لە گۆڕ» وتە تۆوکردن لە چلەی زستاندا وەکو ئەوە وایە هەر لە هۆڕدا دبیتەوەو زیادی نەکردبێ یان بەبێ هوودە بیکەی بە گڵەوەو کامی نەبێت.

5 ـ ئەگەر ساڵێك پەڵەگەنم یا جۆیێك باشی نەهێنێ‌و بەکەڵکی درەوو دەسکەنە نەیەت ئەوە چانێك دەبەستنە شوێن جووتێ هێستریان کەرەوەو دەچن بە سەریدا بۆ ئەوەی گوڵە جۆ یان گەنمەکە بوەرێتەسەر زەوییەکەو ئیدی بەبێ کێلان وازی لێ‌دێنن، بۆ ساڵی داهاتوو سەوز دەبێت و خاوەنی دەیپارێزێ جاری‌وا هەیە کە بارانە ساڵ بێت زۆر چاك دەردەچێت، بەمەش دەوترێ کات.

جووتیار لەدوای ئەوەی کە تۆوکردن تەواو دەکات دەست دەکا بە وەرد برین ئەمەش بۆ جووتیارێك، کە زەوی‌و زاری زۆری بەدەستەوە بێت ماوەیەکی زۆر دەخایەنی‌و ڕەنگە هەموو ماوەی زستان پێوەی خەریك بێ. بەهاریش جووتیار دەست دەکات بە وەرد دانەوە. وەرد برین بریتییە لەوەی کە زەوی بەیار یان شوێن پەرێزی پار لە زستاندا هێشێ یان گاسنێکی لێدرێ، وەرددانەوەش ئەوەیە کە لە بەهاردا گاسنی دووەمی لێدرێ. زۆر جار وا هەڵدەکەوت کە جووتیار پێش ئەوەی وەرددانەوە تەواو بکات شەرتی دەپەڕی، واتە مۆڵەتی شەش مانگەکەی تەواو دەبوو و یەکسەر وازی لە جووت کردن دەهێنا، ئەوساکە خاوەن ماڵ ناچار دەبوو کرێی دیکە بدا بە جووتیارەکە خۆی یان هەر کەسێکی تر بۆ ئەوەی وەرددانەوەکەی تەواو کات. شەرتی جووتیار لە تاردا دەپەڕی واتە دوو ڕۆژ دوای نەورۆز.

جووتیار لە ماوەی شەرتەکەیدا هەر ڕۆژێك قوڕو باران بوایەو نەچوایە بۆ جووت کردن ئەوە زۆر ئیش و کاری ماڵی خانەخوێی ڕادەپەڕاند وەکو دارو چیلکە هێنان و کاو جۆ داکردن بۆ مەڕو ماڵات و باراش هاڕین و شتی دیکەی لەم بابەتە.

● **کەرەسەو تفاقی جووت کردن: ـ**

1 ـ **نیلە:** ـ بریتییە لە دوو بازنەی چەرم، کە پووشیان تێ‌ئا خنراوە، ئەمانە لە هەردوو سەری دارێکی ئەستوورەوە بە چاکی چەسپ دەکرێن و پێوەی دەبەسترێنەوە، دەمی لای خوارەوەیان کراوەیە. کاتێ کە دەخرێتە ملی جووتە هێستر یان گوێ درێژ ئەوسا هەردوو سەری بازنەکە توند پێکەوە دەبەسترێنەوە. ئەڵقەیێك [بازنەیێك]ی دار بەڕووی چەماوەش بە داری نیلەکەوە بەستراوەو بە نێوان دوو بازنە چەرمەکەدا شۆڕبوەتەوە بۆ ئەوەی سەری مژانەکەی پێوە گرێ بدرێ. بەم ئەڵقەیەش دەڵێن «گاینجە».

2 ـ **مژان:** ـ دارێکی ئەستووری نێوان نیلەو هەوجارەکەیە، لە سەری نیلەکەوە کونێکی تێدایە کە بە دارێك لە گاینجەکەی دەچەسپێنن.

لە سەری هەوجارەکەشەوە دوو کونی تێدایە لەگەڵ هەوجارەکەدا لێك دەدرێ بە دوو تەختەداری پانەڵە کە پێیاز دەڵێن هەپە.

3 ـ **هەوجار:** ـ بریتییە لە کۆڵەکە دارێکی ئەستوور [بە زۆری بەڕووە] سەرێکی بە مژانەکەوە دەبەسترێ، لای خوارەوەش زمانەیەکی دارینی پێوەیە بۆ ئەوەی گاسنەکەی تێ‌هەڵ بکێشرێت.

4 ـ **گاسن:** ـ ئامرازێکی ئاسنی نووك تیژە لە پشتەوە بە شێوەیێکی لوولەك ئاسایی چەماوەتەوە کە بە قەبارەی زمانە دارینەکە دەبێ‌و بە توندی لێی چەسپ دەکرێ‌و زەوییەکە ئەم ئاسنە دەیکێڵێ.

5 ـ **دەستەدوو:** ـ دارێکە درێژییەکەی مەتر ونیوێك دەبێ لە دواوەو شێوەیێکی ستوونی لە کونێکی سەر هەوجارەکە دەچەسپێ لە سەریشەوە دەسگرێکی دارینی پێوەیە. جووتیار بە هۆی دەستەدووەوە دەست لە گاسنەکە دادەگرێ‌و نایەڵێ هێڵی جووتەکە خوارو خێچ بێ.

● **وەرزێری‌و داس و درەو: -**

ئاخرو ئۆخری بەهار جۆ زەرد دەبێ‌و وەختی درەوکردنی دێت و خاوەنی دەکەوێتە مشوور خواردنی زوو دوورینەوەی، ئەو دەمە ئەگەر گەنم و باراشی لێ ببرایەتەوە ئەوە خێرا بەشی باراشێکیان جۆ دەدوورییەوەو هەرزوو دەکوتراو دەبرایە ئاش، بەمە دەوترا بەرکوت. [لە کاتی گەنم پێ گەیشتنیشدا هەمان کار دەکرا ئەگەر گەنم ساڵی رابوردوو تەواو بوایە]. لەم کاتانەدا خاوەن خەلە دەچوو شارو داسەکانی لای ئاسنگەر دەمەزەرد[19] دەکردو ئەگەر پێویستی ببوایە داسی دیکەی دەکڕی. ئەوجا ئەگەر خۆی کەسی وای نەبوایە خەڵەو خەرمانی ئەو ساڵەی بۆ بهێنایەتەناو ئەوا دەبوو وەرزێر [سەپان] بگرێ. ئەگەر ساڵەکەی نەهات بووایەو خەڵەو دان زۆر برشتی نەبوایە ئەوا وەرزێر بە بێ سەرداس[20] وەرگرتن دەگیرا. بەڵام ئەگەر ساڵەکەی هات بوایەو چاوەڕێی خێرو بەرەکەتی باش بکرایە لە دەغڵ و دان ئەوا وەرزێر پەڵپی سەرداسی دەگرت کە وەختی خۆی دەوری پێنج دینار بووە پاشان بووە بە 10 - 15 دینار لە مەودوا، ئەم پارەیە پێشەکی دەدرایە وەرزێر. وەرزێر ئەگەر سەرداسی نەسەندایە ئەوە کراس و دەرپێیەکی خام و جووتێ کلاشی بۆ دەکردرا بەڵام ئەگەر بیسەندایە ئەوە خاوەن خەلە [دەغڵ] هەقی ئەمانەی نەبوو. لە هەردوو حاڵەتدا ئەگەر وەرزێر لە ماڵی خۆی بوایە ئەوا خاوەن خەلە لە بری نانانە وەزنەیە گەنم و پووشێ خورماو رۆن و شەکرو چای بە پێی پێویستی سەردەم بۆ دەناردە ماڵەوە.

فرە جار ئەو کەسانەی کە بنەتۆویان زۆر بوو، بەتایبەتی ئەگەر لە تەغارێ [20 وەزنە] زیاتر بوایە ئەوا بە وەرزێرێك نەدەهاتە ناو، ناچار دەبوون دوو یان سێ وەرزێریش بگرن.

بۆ دروێنەی جۆ دەبوایە خاوەن ماڵ خۆی مەڵۆنێری بناردایە پان بۆی بگرتایە بە کرێ. زۆر جاریش خێزانی وەرزێرەکە خۆی مەڵۆکەی دەنایەوە، کرێیش لەم حاڵەتەدا بە قەد بری بنەتۆوی دەغڵەکە دەبوو، واتە ئەگەر جێی وەزنەیێك جۆ بوایە ئەوا وەزنەیە جۆ دەدرا بە مەڵۆنێرەکە لە بری کرێ. مەڵۆ نانەوەی جۆ بریتی بوو لە کۆکردنەوەی مەڵۆکانی جۆ دووراوەکە لە چەند شوێنێکی پەرێزەکەدا بە شێوەیێك کە گوڵەجۆکە دەمەوخوار دادەنراو لاسکەکەشی دەکەوتە سەرەوە بەمەش دەوترا شارا.

ئەوەی، کە دەبوو وەرزێر بە تەواوی خۆی بۆ سازدایەو تفاقی بۆ بخستایە دروێنەی گەنم بوو چونکە یەکەم لە جۆ زۆرتری دەبرد دووەمیش دەکەوتە قرچەو گەرماکەی چلەی هاوینەوە. فەلاحی گەرمیان زیاتر پشتیان بە چاندنی گەنم دەبەست و زۆر جار هەر بەشی مەڕو ماڵاتی خۆیان جۆیان دەوەشاند، بێجگە لەوەی کە سەردەمی زوو هەمیشە جۆ لە تۆڵەکە هەرزانتر بوو. تفاقی پێویستی وەرزێر بۆ درەوی گەنم بریتی‌بوو لە داس و هەسان و[21] چەوری‌و قەیناخ[22] بۆ پەنجەکانی دەستی چەپی‌و کترییەك بۆ چا لێنان و فەرەنجییەك بۆ ئەوەی لە بەری بکات تاوەکو گڕەو گەرما کاری تێ نەکات و تەپڵەیێکی لە بەرگن دروست کراوی شەپقە ئاسایی بۆ ئەوەی لە سەری بکات و سێبەر بۆ دەم وچاوی بکات. هەروەها دەبوایە کونەیێکی چاك و مەشکۆڵەیێکیشی بۆ تەرخان بکرایە تاوەکو ئاوو دۆی، پێ ببردایە بۆ سەر پەرێز.

جاران ڕێ‌و ڕەسم وا بوو کە وەرزێر پێش ئەوەی بچوایەتە درەوی گەنم ڕۆژێکی چوار شەممە لای عەسرەوە داسەکەی هەڵدەگرت و دەچوو بۆ سەر گەنمەکەو دووسێ باوەشی دەدوورییەوەو پاشان دەگەڕایەوە، بەم کارەش دەوترا سونەت. بۆ ڕۆژی ئایندە ئیدی بە تەواوی دەچووە درەوو شانی دەدایەبەر. وەرزێر پاش ئەوەی کە بەیانی نان و دۆو شەکرو چای لە ماڵەوە دەبرد ئیدی نیوەڕۆ نەدەگەڕایەوەو هەر لەسەر پەرێز نان و چای دەخوارد. لە دوای تەواوکردنی بەرێ دوان وەرزێر دەچوو تاوێکی کورت لێی‌دەحەوایەوە، بۆ ئەم مەبەستەش یەك دوو گونیەی دەدایەدەم یەك و بە

ئوسیٚ دار ڕاگیری دەکرد تاوەکو سێبەری بۆ بکات، ئەمە پێی دەوترا چاتۆڵ. بەگشتی وەرزێر لە چێشتەنگاودا تاوێك بۆی دەحەسایەوەو نان و دۆیەکی دەخواردو ئەگەر داسەکەی کول ببوایە دەیدایەبەر هەسان پاش ئەوەی کە هەندێ چەوری پیٚدەداو وای تیــژدەکــرد موو بکـــات. ئەوجـــا هەڵـدەسایـە سەرئیش و تا نوێـژی نیـوەڕۆ درەوێ دەکـرد. نیوەڕۆ ئیدی داسەکەی دادەناو بۆ ماوەی نزیکەی سەعات و نیوێ پشووی دەداو نانی نیوەڕۆی دەخوارد، کە ئەویش هەر نان و دۆ بوو بەڵام جارجار کەیبانۆی ماڵ هەندێ کەرێشی لەگەڵ نانەکەدا بۆ دەپێچایەوە، پاشان کتریە ڕەشی دەخستە سەر ئاگــرو هەشــت نۆ چای دیــشــلەمــەی خەســتــی لیٚدەخــواردەوەو ئەگـەر پێوستی بکردایە دیسانەوە داسەکەی تیـژ دەکـردەوەو پاش مانـدوێتی ڕەوینـەوەی هەڵـدەستـایەوە سەرکار. تاقی ئێوارانیش دوو جار پشووی دەدا.

هەر کاتێ کە دوو سێ وەرزێر پێکەوە بوونایە ئەوا بەری پان پانیان دەدا وەبەرخۆو ئەوەیان لە لای قایمەکەوە[23] بوایە بۆی بردەدان و لێیــان دەبـــوو بە بۆربـۆرێن و کامیـان بینی درێـژتـرو بە توانـاتـرە لە پشت بەرز نەکـردنـەوەداو، بە بەر قایمــەدا دەهـــاتن و دەچـــوون و هۆرەو گۆرانییـان دەچـڕی‌و وەستایانە سواڵەی زل زلیان دەهۆنییەوە.

ئەو وەرزێــرەی لە لای قایمـــەوە دەبـــوو بە پێ‌لێنـــانی هاوەڵەکانی لەوان کارامەو زیرەکتر بوو و پێیان دەوت پاڵە. جاری وا دەبوو بەتایبەتی لە گەلە درەودا کە بۆ کوێخا، یان مەلای ئاوایی دەکـرا بە زۆری، یەکێـك پەکی دەکـەوت و پشتی دەهـاتـە ژان و ئەوجا بە بەهـانـەی ئاو خواردن، یان دەست بە ئاو گەیاندنەوە [سەر ئاو چوون] داسەکەی دادەناو خۆی دەدزیـەوەو ماوەیێـك لەو ناوەدا خۆی گێـل دەکـرد تا مانـدوویی دەردەچـوو، بەڵام ئەمـە لە نەریتی وەرزێـرانـدا کارێکی پڕ شوورەییە لە بەر ئەوە بۆ سووکایەتی کردن بەو هاوەڵەیان دەچوون میزیان بە سەر داسەکەیدا دەکرد.

وەرزێــر لە کاتی درەودا کە چنگـی پڕ دەبێ لە گورزە گەنمی دووراوە دایـــدەنێتـــە سەر زەوی بەمـــەش دەوتـــرێ سواڵــە، ئەوجـا چەنـد سواڵەیەك بە شێوەی ڕاست و چەپ دەخاتە سەر یەك و بەمەش دەوترێ مەڵۆ.

بەڵام لە درەوی جۆدا سەری سواڵەکان [گوڵە جۆکان] هەمووی یەك لادا دادەنرێ لە شاراشدا سەر بەرەوخوار دەکرێتەوە.

مەڵـۆنـانـەوە لە درەوی گەنمدا دەکەوێتە ئەستۆی وەرزێر خۆی، بۆیە دوای تەواو کردنی هەموو بەرێك مەڵۆکانی لە شوێنێکی پەرێزەکەدا بە سێ و چوار ڕیز دادەنا بە جۆرێك کە گوڵە گەنمەکان چۆن لە مەڵۆدا دادەنرێت لێرەش هەر لە لادا دایدەنا، بەمەش دەوترا شارا یان گەلەباوەش.

لە نەریتی وەرزێرانی گەرمیاندا خورماوڕۆن خۆراکێکی سەرەکــی بوو. هەر سێ ئێــوارە جارێــك دەبــوایــە خورمـــاوڕۆنێکی بۆ بکـــرایـــە. جاریوا بووە ئێوارەی نۆرە خورمـــاوڕۆن خاوەن ماڵ گیسکێکی قەڵــەوی سەر بڕیـوەو گۆشت و برنجێکی خەست و خۆڵ لیٚنـراوەو کەیبـانۆ ئیدی خۆرماوڕۆنی پشت گوێ خستووەو نەیکردوە، بەڵام وەرزێرە ـ کەیـــان پیشی کردووەو لە داخـا نانی نەخـواردووە تاوەکـو خورماوڕۆنە بۆریان بۆ نەهێناوە.

سێ مانگـەی هاوین و بەشێکی پایـزیش وەرزێـر بە بەر خۆرەوە دەبرژا، ئەوسا کە لێدەبووەوە شایەتمانێکی هەقی بۆ دەهێناو سێ چوار سڵاواتی لە دیاری پاکی پێغەمبەر دەدا، پاشـان جل و جەواڵی کۆدەکـردەوەو دەگـەڕایەوە بۆ ماڵ. لە ڕێگا ئەگەر وەرزێرێکی هاوەڵی بە دی بکردایە لای دەدایە لای‌و بە پێی داب و دەستــووری باو بەرێ دوانی لەگـەڵـدا دەدوورییەوە یان ئێوارە لەگەڵێدا دەمایەوە. خاوەن ماڵ بەم بۆنەیەوە گیسکێ یان کاوورێکی دەدا بە زەویداو وەرزێریش تا سێ‌چـــوار ڕۆژ پشـــووی دەدا ئەوجـــا دەچـــووە سەر تەواوکردنی ئیش و کار.

● **کێشەو گێرەو.. خەرمان هەڵگرتن: ـ**

وەرزێــر لە ماوەی ئەو سێ‌چـــوار ڕۆژەی پشـــوودانیـــدا

ڕۆژێک دەچێ دوو شوێن خەرمانی گەنم و جۆ پاک دەکاتەوە، کە بە زۆری نزیکی ئاوایی دەبن و بە تەنیشت شوێن خەرمانەکانی دیکەی خەڵکی ئاوایی دەبن. گەنم و جۆ پێش کوترانیان لە شاراو خەرماندا پێیان دەوترێ قرچ یان قرچە. یان کلۆش بۆ قرچە کێشانیش ئەگەر ماڵێ دوو وەرزێری بێ ئەوە هەر خۆیان دەیکێشن، ئەگەریش یەکێک بێ ئەوە دەستەوا [دەستیاو] دەکا لەگەڵ هاوەڵێکیدا. هێستر یان کەرو ڕەشکە بۆ ئەم مەبەستە ئامادە دەکرێ. ڕەشکە جەواڵێکی درێژکولەی تۆڕئاسایە درێژییەکەی نزیکەی چوار باڵە، پەتێکی بە ئەستووری پەنجە لە مووی بزن بۆ ئامادە دەکەن و پێی دەچنن. لە کێشەکردندا هەر سەرێکی ڕەشکەکە دوو سێ باوەش قرچەی تێدەکرێ ئەوجا دوو کۆڵەکەی لەم دیوو لەو دیوی ناوەڕاستی ڕەشکەکەوە دەدرێتەبەر. لەگەڵ قرچە تێکردندا یەکێک دەچێتە نێو ڕەشکەکەوەو دەیشێلێ تا پڕ دەبێت ئەوجا بە گوریسێک دەمی دەبەسترێ، و لە بارگیر، یان کەر بار دەکرێ‌و یەککێیان دەست بە لایەکێوە دەگرێ تا سەر خەرمان.

دوای کێشەکردن گێرە دەهاتە پێشەوە. ئەو دەمە گێرە بە گا، یان بە کەر، یان بە چان و جەنجەڕ. دەکرا. گێرەکردن بە گا یان بە کەر ئەوەیە، کە 5 ـ 6 گا یان کەر بە پەتێک هاومل دەکرێن، لەم حاڵەتەدا ئەو وڵاخەی لە دەستەی خەرمانەکەوەیە پێی دەوترێ بنە ئەوەش دەکەوێتە دیوی دەرەوە پێی دەوترێ سەرپەڕ کە بێگومان لە بنە زیاتر دەخولێتەوەو ماندوو دەبێ، بنەش ئەرکی ئەوەیە وڵاخەکانی دیکە بەرەو ناوەوە ڕاکێشێ‌و لەوانی دیکە کەمتر دەجوولێ. کورد بۆ تەمەڵی‌و سستی یەکێک وتوویەتی: «ئەڵێی گای بنەیە». ڕۆڵی وەرزێر لەم جۆرە گێرەیەدا لێخوڕینی وڵاخەکانە بە دەوری خەرمانەکەدا بە هۆی کوتەکێکی سەر بە نەقیزەوە. جاری وا هەیە کەرێک یان وڵاخێک دەداتە لایەنی لاساری‌و سین و پیش دەکات و لە شوێنی خۆیدا دەچەقێ‌و چەندی کوتەک دەن ناجوولێ‌و گێرەکە تێک دەدا، بەم وڵاخە دەوترێ گێرەنەکەر. لەمەوە کورد بە پیاوی تەمەڵ و فێڵباز لە ئیش و کاردا دەڵێ: «پیاوێک یان کابرایەکی گێرە نەکەرە». (چان)یش بریتییە لە سێ دار درێژی هەر یەکەیان دوو باڵ دەبێ‌و بە شێوەیێکی هاوڕێک (تەریب) دادەکوترێنەسەر دارێکی کورتترداو بە لق و پۆپی درەختی ژارماسی [گایەمە]یان مارگیر[24] دەتەنرێ‌و ئەوسا بە مژانێک دەخرێتە شوێن جووتێ کەر یان بارگیر کە نیلەیان لە مل کراوەو مژانەکە لە ئەڵقەی ناوەڕاستی نیلەکە دەچەسپێنرێ. پەتێکیش بە ناوەڕاستی چانەکەوە بەستراوەتەوە کە وەرزێر لە کاتی گێرەکردندا دەیگرێ‌و نایەڵێ ئەمپەڕو ئەوپەڕ بکات. هەندێ جاریش دوو سێ بەردی زل دەخرایە سەر چانەکە بۆ قورسی.

جەنجەڕیش کە دارتاش دروستی دەکرد بریتییە لە دوو تەوەرەی دارینی ئەستوور کە چوار دەوریان باڵتە [تەور]ی ئاسنی بە شێوەی ڕاست و چەپ پێدا داکوتراوە. هەر تەوەرەیەکیش لە ناوەڕاستەوە شیشێکی ئاسنی ئەستووری تێکوتراوەو لە هەردوو سەرەوە بستێکیان زیادەو لە ژێر سنووقێکی تەختەداری کووڕی کیسەڵ ئاسایی‌دا دەچەسپێنرێن.

لە کاتی گێرە کردندا ئەم تەوەرانە دەسووڕێنەوەو باڵتە ئاسنەکانیش قرچەکە دەشکێنن و ووردی دەکەن. جەنجەڕیش وەکو چان دەخرێتە شوێنی هێستر یان کەر، بەڵام بە زۆری لە هێستر دەبەسترێ، فرە جاریش لە کاتی گێرەکردندا وەرزێر سواری دەبێ‌و بە دارو نەقیزەش وڵاخەکان لێدەخوڕێ.

لە گێرەکردندا یەکەمجار بە دەوری خەرمانەکەدا قرچ دادەخرێ بە هۆی شەنێکی ئاسنەوە کە لە چوار لق پێکهاتووەو لە دارێکی لووسی درێژ دەچە ـ سپێنرێ کە پێی دەوترێ کلکەشەن یان دەسکەشەن. پێشتر سێ‌لک بەکار دەهێنرا کە لە سێ لقە داری کووڕی داربەڕوو یان توو پێک دەهات.

ئەم لقانە پاش تاشین و ڕێک خستنیان بە هۆی سیرمەو

جەرمەوە لە دەسکێکی داربی یان چنار دەبەستران. لە گێرەدا قرچی یەکەم کوترا قرچی دووەمی بە سەردا دەدەخرێو کە وای لێهات بارستایی قرچە کوتراوەکان ئەستوور بوو ئەوا بەشێکی بە چواردەوری خەرمانەکەدا بە شێوەی بازنەیەك هەڵدەدرێتەوە بەم جۆرە بەردەوام دەبن تا گشت قرچەکە دەکوترێ، ئەمجارە ووردە کوت دەست پێدەکات، کوترانی جاری یەکەم پێی دەوترێ قرچەشکێن کە بە زبری گێرەکراوەو کاکەی ووردنەبووە، چونکە جووتیار چەندە پێویستی بە گەنم و جۆکەیە ئەوەندەش پێویستی بە کاکەیە بۆ مەڕو ماڵات و گاو گۆتاڵی.

لە ووردە کوتندا لە بازنەکەی دەوری خەرمانەکە دەهێنرێتە خوارەوەو دووبارە بە چاکیو بە ووردی گێرە دەکرێتەوە. پاشان بەرەبەرە لێی هەڵدەدرێتەوە بۆ شوێن خەرمانەکەو لە بازنەی قرچەشکێن کراوەکە دادەگێرێتە خوارەوە تا هەمووی بە ووردی دەکوترێتەوە. ئەوسا بە تەواوی لە شوێن خەرمانەکەدا کۆدەکرێتەوەو بە شێوەی لاکێشەیەکی لێدەکرێ کە سەرێکی ڕووەو قیبلە بێت و لایەکیشی لە بای شەماڵ بێت. بەمەش دەوترێ تارم.

لە کاتی گێرەکردندا بەجێهێنانی هەندێ فەرمان زۆر پێویستن بۆ چاك کوترانی دەغڵەکە، وەکو وەردو پەڕەوناو وبنملکەکردن. وەرد بریتییە لە هەڵگێرانەوەی ئەو بەشەی لە ژێر گێرەکەدایە تاوەکو ئەو گوڵ و سرووتانەی نەکوتراون بکەونە سەرەوەو بە باشی بکوترێن. پەڕەوناویش هەڵدانەوەی ئەو بەشەیە کە لە کاتی گێرەکردندا بەرەو دەرەوە پەڕیوەو بڵاوبووەتەوە. بنملکەش هەڵدانەوەی ئەو بەشەیە کە بەرەو ناوەوە بە ڕووی خەرمان یان تارمەکەدا بڵاوبووەتەوە. ئەم کارانە هەموو بە شەنی ئاسن دەکرێن.

لەپێش شەن کردندا ئەو لایەی بن خەرمانەکە دەماڵرێ کە با کاکەی دێنێ بە ملداو بە دوو سێ کۆمەڵ لە لاوە دادەنرێ. هەندێ بەردی زلیش هەر لەو لایەوە دەخرێتە تەنیشتی تارمەکە تا لەگەڵ کاکەدا جیا بکرێتەوەو دانەکە تێکەڵ بە کا نەبێ.

بۆ شەن کردن خاوەن ماڵ دێتە یارمەتی وەرزێرەکەیو کە بەماڵ هەڵیکرد پێرە تارم دەدەن بە دەم باوەو لە کۆتاییدا جێزی گەنم [یان جۆ] دەردەکرێو، کا دەکەوێتە لایەك و دانیش بە لایەك. بەمە دەوترێ جێز دەرکردن یان جێز سوور کردن یان پاك کردن. بۆ ئەم مەبەستەش شەنی دارین بەکاردێت کە لە شەش لقی کووری جوان تاشراوی داری توو یان بەڕوو پێکهاتووە، وەستای خۆی بە شێوەیێکی جوان دەیتاشێو ڕێکی دەخا بە سیرمەو چەرم و هەر بە چەرمیش لە دەسکێکی لووسی دارینی بەند دەکات. هەروەها چەند گسکێکی سوڕناتکیش ئامادە دەکرا بۆ ماڵینی جێزە پاك کراوەکە، بۆ هەر گسکێك چەند بنجێك سوڕناتك هەڵدەکەنرا بە یەکەوە دەبەستران و بۆ ماوەی چەند ڕۆژێك یەك دوو بەردی پانەڵەی دەخرایەسەر ئەوجا ووشك دەبوو ویەیەکدا دەنووسا. لە کاتی شەن کردن و جێز دەرکردندا یەکێك بەر جێزەکەدا دەهات و دەچووو بەو گسکە کۆزەرو چوکڵ و چێوی لە سەر دەماڵیو لەم سەرو لەوسەری جێزەکەوە کۆی دەکردەوە. ئەم کۆزەرە لەوەودوا لە کاتی بن خەرمان پاك کردندا بە تێڵا دەکوترایەوەو بە با دەکرا.

کە جێز سوور دەبوو دەستیان دەکرد بە پێوانە کردنی بە تەنەکە یان بە قزناخ،(25) [وەکو لە پێشەوە باسم کرد زەمانی دەرەبەگ خاوەنی نەیدەتوانی دەستی بۆ ببات تاوەکو سەرکاری ئاغا نەهاتایەتە سەری بۆ موڵکانە وەرگرتن].

ئەوجا بەشی وەرزێرەکە جیادەکرایەوە کە بە پێی داب و دەستووری باو دە یەکی دەکەوت. جاری واش دەبوو خاوەن ماڵ بەرچاوتێر بووو حەزی لە خێرو پیاوەتی دەکرد لە بەر ئەوە سەرەڕای حەقەکەی خۆی دوو سێ تەنەکە گەنم و جۆی زیادەیشی دەدایە.

بەڵام بۆ پاك کردنی بن خەرمانەکە وەرزێر ئەرك و ماندووبوونێکی زۆری دەکێشا لە کۆزەرگوتان و لە سەرەن [کەو] وبێژنگ دان و بە با کردنی بن خەرمانەکەدا، لە بەر ئەوە لەمەدا سێ یەکی پێ دەبڕا واتە بەشێك بۆ وەرزێرو دوو بەش بۆ خاوەن ماڵ.

● **چاڵ و عەمارکردنی گەنم و جۆ:** ـ

پاش خەرمـــان هەڵگـــرتن خاوەن خەڵـە بەشی باراش و ساوەرو دۆینـەی ئەو وەختـەی جیـا دەکـردەوەو، بەشـەکـەی تریشی بۆ تۆوی ساڵی داهاتوو و باراشی زستان و بەهارو بۆ فرۆشتن [ئەگەر دەم ودەس نەفرۆشرایە] دەکردە چاڵ، یان عەمـارەوەو، ئەگـەر ساڵ هات بووایـە ئەوە چاڵ و عەمـار پڕ دەکران. بۆ عەمار، لایێك لە هۆدەییێك بڕ دەدراو بە خشتی کاڵ لەســەر تیـك [لای باریکی] دیـوار دەکـراو ئەوجـا لە ڕووی ناوەوە بە قوڕ سواغـێـکـی باش دەدراو، بەرزی عەمـارەکـە باڵـە پیـاوێـك زیـاتر دەبوو. پاش ئەوەی قوڕی دایوارو بنەکەی چاك ووشك دەبۆوە گەنم و جۆکەی تێدەکرا.

بۆ بە چاڵ کردنی گەنم و جۆیش یان شوێنێکی ڕەقەنی نزیك ئاوایی دیاری دەکراو خەڵك چاڵی تێدا هەڵدەکەند، یان هەر کەسە لە حەوشەی ماڵی خۆیدا چاڵی هەڵدەکەند. ئەم چاڵەش قووڵییەکەی نزیکەی باڵا پیاوێك زیاتر دەبێت و بە قەبارەی ئەوەی کە تەغارێ تا تەغارو نیوێ گەنم یان جۆ بگـرێ. پاش ئەوەی کە تەواو ووشــك دەبـێـتــەوە بە ئەستوورایی نیو بست کا دەکەنە بنی ئەوجا هێواش هێواش لە سەر خۆ گەنم یان جۆکەی تێدەکەن بە جۆرێك کە نابێ لە گڵی قەراخ چاڵەکە بکەوێ، بۆ ئەم مەبەستەش لەگەڵ بەرز بوونەوەی دانەوێڵەکەدا بە مشت کا دەکرێتە نێوانیانەوە بەمـەش دەوتـرێ مشتـەکردن. کاتێکیش کە چاڵەکە پڕ بوو دەستێکی ئەستوور کا بە سەر دانەوێڵەکەدا دەکرێو پاشان بە چاکی قوڕ دەدرێ، سەری چاڵــەکـەش زۆر جار قۆقـز دەکرێ بۆ ئەوەی باراناو دانەداتە خوارەوە.

● **کاکێشـــان:** ـ کا هەڵگـرتن بۆ زستـانی ئاژەڵ و پاتـاڵ بە ئەنـدازەی زەخیـرەی دیکـە بایـەخ و گرنگی هەیـە. وەرزێر ئەگـەر بن خەرمـانـەکـە بە سێ یەك پاك بکـات ئەوە هەقی کاکێشـــانی نییـــەو خاوەنی خۆی یان بە کرێ دەیکێشێ. بەڵام ئەگـەر بە نیـواو نیـو [نیـوە بە نیـوە] پاکی بکـات ئەوە دەبێ کاکـەش بکـێـشـێ. لەم ماوەیـــەدا کادێـن ئامـــادە دەکـرێو[26] لەپشت ماڵـەوە کەڵـەبـەرێکی تێدەکرێو ئەوجا بەرەشکــە لە شوێن خەرمـــانـــەوە کاکــە دەکێشـرێتـە نێـو کادێنــەکـــەوە. پاش ئەوەی کادێـن پڕ دەبێو هێشتـــا کای زۆریش لە شوێن خەرماندا مابێ، ئەوسا خاوەنی هەر لەو گوزەرەدا [نـــزیکی شوێن خەرمـانـەکـان] چوار دیـواری بە شێـوەی لاکێشـە تاپشتێنـە بۆ بەرز دەکـاتەوەو ئەوجا کاکەیی تێدەکرێو بە چاکی دەشێلرێ تا بەرزو قۆقز دەبێتەوە وئیدی سواغێکی چاکی دەدەن و هەڵیـدەگـرن بۆ زستـان. بەمەش دەوتــرێ لۆدە. ئەگـــەر زستـــانـەکـەی خۆش بوو خاوەنی دەیفرۆشێ، ئەگەریش سەرماو بۆرفت بووو کای کادێنەکەی تەواو بوو ئەوە ناچار دەبێ بەکێشی بکات بۆ ماڵەوەو بیکات بە قورگی ئاژەڵەکەیدا.

پەراوێزەکان

---

1 ـ بەرگن = تووکی بەرخە.

2 ـ شەوەکەژ = لە شەوەکەژدا ڕان بە شەو لە دەرو دەشت دەهێڵنەوەو نایهێننە ماڵەوە.

3 ـ کلێنچکە: کلکێکی بچووکە بە سەر دووگی مەڕەوە، لە لای خوارەوە.

4 ـ جاڕو پەرێـــز: شوێـن گەنـم و جۆ لە پاش دروێنـــە پێی دەوترێ جاڕ یان پەرێز یان هەردوکی بەسەریەکەوە [جاڕو پەرێز].

5 ـ خرنـــوك و کەوڵـــە: دوو درەختی (بنچکی) گژ و بژاڵ زۆرن بۆ نەرمی لە کۆزی کارو بەرخـــدا ڕادەخـــرێن. خرنـــوك دڕکێکی ووردی هەیە.

6 ـ قسر: ئەو ئاژەڵانەن کە ساوایان لەبەرنەبێ یان ئاوس نەبن.

7 ـ قەرسیل: خاوەن ئاژەڵ زۆر جار لای ماڵدا هەندێ جۆ

[دوو سێ تەنەکە] دەوەشێنێ تاوەکو لە زستان و سەرەتای بەهاردا کارو بەرخ و مەڕو بزنی زاو، یان نەخۆشی تێدا بلەوەڕێنێ.

8 ـ ساوەلەوان: ئەو مێرمندالەیە ساوە [کارو بەرخ] دەلەوەڕێنێ.

9 ـ بێرگە (بێـرە): دۆشینی مەڕو بزنی زاو لە شوێنێکی تایبەتیدا کە پێی دەوترێ بێرگە و کرداری دۆشینیشیان پێی دەوتری لەبێرگە(بێرە) دان.

10 ـ بەهاربەنی: تەیمان و پەرژینێکە لە حەوشەدا دەکرێ بۆ ئەوەی لە بەهاردا بە شەو و بە نیوەڕوان کارو بەرخی تێکرێ.

11 ـ تیانچەو پاتیلە: مەنجەڵی مسی مام ناوەندین [نە زۆر زل و نە زۆر بچووك]

12 ـ نەبـان یان نەوان: ئەو ئاژەڵـە زاوانـەن کە نایـەڵن ساوەکانیان بیانمژێ.

13 ـ شیرپالێو: دەوری نیو مەتر قوماشی کەتانە، بەسەر مەنجەڵـەکەدا دەدرێو شیرەکەی پێدادەکرێ بۆ ئەوەی موو و خەوش و خاڵی شیرەکە گل بداتەوە.

14 ـ کەرێدان: مەشکەیێکی دووکەڵ نەدراوە، پاش ئەوەی کەرێ تێدەکرێ لە نێو لەتە مەشکەیێکی دیکە دەکرێ کە دۆی تێدابێو بەم جۆرە ئیدی کەرێکە ناتوێتەوە سەرەڕای ئەوەش دەخرێتە پاڵ کونەیێك لە کونەڵاندا.

15 ـ سورناتك: ڕووەکێکە لە کۆتایی بەهارو سەرەتای هاویندا دەڕوێ ،گەڵاو لاسکی ووردو نەرمن ،بۆن و بەرامێکی خۆشی هەیە.

پێش گوڵ کردن ئەگەر ئاژەڵی سپی وکارو بەرخ بیخوا دەم و لێوی دەبێتە برین، ئەو کاتە بەو ئاژەڵانە دەوترێ: سورناتك لێیداون.

16 ـ وەزنـە لە گەرمیـانـدا شەش باتمـانـە، گەنم شەش تەنەکەی دارماڵی ڕانەوەشاوی وەزنەیەك دەردەچێ ،جۆش شەش تەنـەکـەی قەلاقـەلای ڕاوەشـاوی وەزنـەیەکە. باتمان دە هۆقەی ئەستـەمـوڵـە [کە دەکاتە کیلۆو چارەکێك]. تەغارێکیش بیست وەزنەیە. دوازدە وەزنەو نیویش دەکاتە تەنێك.

17 ـ شەرتی «هەقم لە ناڵدار و باڵدار نییە» لە بە ئیجارەدانی جۆگەو ئاو و ڕەزو باخدا لە لایەن دەرەبەگەوە، لە زۆر شوێنی کوردستاندا باوبووە. لەم حاڵەتەدا زەویو باخی بە ئیجارە گیراو بەرهەمی بپوایەو نەبوایە خاوەنی هەقی نەبوو هەر پارەی ئیجارەی خۆی وەردەگرت. ناڵدار لەوەوە هاتووە کە ئەو باخ و مەزرایە بپێتە ژێر پێی لەشکرێکـەوە کە بێ گومـان کاول و وێـرانی دەکەن. باڵـداریش لە کولـەوە هاتـووە کە ڕووی بکـردایەتە هەر شوێنێك خاپووری دەکرد.

18 ـ بەیار (بۆرە): زەوییەکی نەکێڵراوە. یان کێڵراو بووەو بۆ ماوەی دوو ساڵ و بەرەوژوور واز لە کێڵانی هێنراوە.

19 ـ داس دەمـە زەرد کردن واتـە زاخـاودان و تیـژکـردنی لە لایەن ئاسنگەرەوە.

20 ـ سەرداس: ئەو پارەیە بوو کە پێشەکی وەکو یارمەتییەك دەدرایە وەرزێر. ئەم پارەیە لە بری هیچ کرێیەکدا دانەدەشکاو لەو سەریش لێی نەدەسەنرایەوە.

21 ـ هەسـان: بەردێکی پانـەڵـەی مەڕمەڕ ئاساییە، وەرزێر داسی پێ تیژ دەکات پاش ئەوەی هەندێ چەوری [کەرێ یان ڕۆن]ی دەخاتەسەر.

22 ـ قەینـاخ: کیفی چەرم یان کانـزا (مـەعـدەن) بوون و وەرزێر دەیکردنە سەر پەنجەکانی دەستی چەپی بۆ پاراستنیان لە دڕك و داڵ و زبری گوڵەگەنم.

23 ـ قایمە: ئەو بەشەی گەنم یان جۆکەیە کە هێشتا دروو نەکراوە.

24 ـ ژارمـاسی «گـایـەمـە» ڕووەکێکی لق و پۆ جیرە ،گەڵاو سەوزێکی مەیلەو بۆرە. گوڵێکی زەرد دەکـات. لە نێـو چەم و گۆمـاودا بە لەقـەپێ دەکـوتـرێو ماسی پێ ووڕو گێـژ دەبێو دەگیرێ. مارگیریش دەوەنێکی لق و پۆ دڕکاوییە، وەکو قەرەقاج وایـە بەڵام ئەم لقـەکـانی بە هەر چوار لای خۆیـدا بە خشـۆکی بڵاودەبنـەوە. گەڵاکـانی خڕن، بەرێکی سوور دەگـرێ بە قەد هەنجیر دەبێ. بۆ پەردووی خانوویش بەکار دێت.

25 ـ قزنـاخ: ئامـرازێکی پێـوانـە بوو زۆرتـر لە دەوروو بەری کەرکوك بەکار دەهات قزناخ دوازدە هۆقە دەگرێو پێنجیشی وەزنەیەکە.